

ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА, ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ – ВКЛАД ОКРЕМИХ ОСІБ

НАШ МУЗЕЙ

Вільгельм-Франц Габсбург-Лотрінген

Михайло Гаврилко з дружиною Оленою Гордієвською

Юліян Буцманюк

У період з листопада по січень ми традиційно згадуємо і відзначаємо важливі історичні події Першої Світової Війни та визвольних змагань в Україні і відаємо шану окремим особам, які брали участь у цих подіях. Ці чоловіки і жінки були частиною неповторних моментів в українській історії - у заходах визволення України з-під чужого панування та створення вільної незалежної держави. Хоча ці наміри і не були досягнені, все ж таки відданість людей цій ідеї, їхні намагання, їхня праця, їхня самопожертва мали колосальний політичний і культурний вплив на грядуще покоління.

У архівній колекції нашого Музею і Бібліотеки ми маємо значне число фотографій та поштів, які зображають різних окремих осіб, які відігравали більшу чи меншу роль у цих історичних зусиллях. Їхній вклад не повинен бути забутий, навпаки, ми як слід повинні бути обізнані з їхньою працею та їхнім вкладом.

Однією із найбільш захоплюючих постатей серед учасників боротьби за неза-

лежність України - є Вільгельм - Франц Габсбург-Лотрінген - австрійський архикнязь (1895-1948). Між українцями він був відомий як Василь Вишиваний бо під офіцерським кітелем завжди носив вишивану сорочку. Таку сорочку подарували йому українські воїни члени батальйону в рядах Австро-угорської армії, командантом якої Василь Вишиваний був. Згодом інші особи дарували йому вишивані сорочки, як наприклад письменниця Катерина Гриневич. Архимандрит Вільгельм був великим українофілом і про це автор Тимоті Снайдер у своїй книжці Червоний Принц пише, що "він був одержимий Україною". Архимандрит вивчив українську мову і з українськими воїнами розмовляв українською. У час мирних переговорів у Бресть-Литовському Архимандрит старався вплинути на деяких делегатів на користь української справи. Нажаль, мирові договори для Галичини були трагічними. У міжвоєнних роках Василь Вишиваний був у постійному зв'язку з українськими діячами, провідниками та політи-

ками в екзилі. Він підтримував інші зусилля поінформувати західний світ про невідрадну політичну ситуацію українців під чужим пануванням. У час другої Світової війни і після неї Архимандрит жив у Відні. 1947 року був силоміць захоплений советськими енкаведистами, катований і засуджений на 25 років ув'язнення через свою діяльність на користь української справи. І невдовзі, у 1948 році, у тюрмі він і помер. Під час допитів він домагався розмовляти тільки українською мовою.

У нашому архіві знаходяться декілька оригінальних фотографій та листівок із зображенням Василя Вишиваного. Вишивану сорочку, яку він постійно носив, видно на деяких із цих фотографій. На одній із них він сидить поруч Митрополита Шептицького та Барона К. Гужковського.

Інша видатна особа, з якою варто познайомитися, це Михайло Гаврилко (1882-1920) - мистець, скульптор, поет і військовик. Він народився на Полтавщині. Мистецтво вивчав в Петербурзьській Мистецькій Школі, в Краківській Академії Мистецтв (при фінансовій підтримці Митрополита Шептицького) та в Парижі. Разом з Володимиром Старосольським, Іваном Чмолю та Оленою Степанів об'єднав окремі осередки "Січей" в одну міцну організацію. З проголошенням війни в 1914 році, члени "Січі" зголосилися до Австро-угорського війська, а згодом створили загін Січових Стрільців. Гаврилко вступив до Січового Стрільства та брав участь в битвах проти московського наїзника в Карпатах. Як мистець-скульптор він створив кілька проектів пам'ятників Шевченкові та багато скульптурних погрудь відомих постатей - таких як Іван Франко, Маркіян Шашкевич та інших. Він залюбки робив рисункові зображення своїх друзів, а також запроєктував деякі відзнаки для Січових Стрільців. Коли Січові Стрільці визволили Волинь з-під московської окупації, Гаврилко всеціло посвятився організації шкільництва у цій околиці. У 1917 році він одружився з Оленою Гордієвською, донькою греко-католицького священика у греко-католицькій церкві, хоча і був православним. Олена - теж мисткиня - і Михайло знав її ще із студій у Краківській Академії Мистецтв. Свідками шлюбу були його січові побратими - Никифор Гірняк і Микола Угрин Безгрішний. У 1918 році він вступив у ряди українського війська, так званого Сірі Жупанники, та виконував різні військові, громадські та політичні завдання на Полтавщині. У цей час большевицькі війська почали займати українські землі. У скорому часі ЧЕКА почали

арештовувати та нищити українських діячів. Гаврилко зумів на якийсь час уникнути їхньої пастки та згодом, 1920 року, вони зловили його та живцем кинули в палаючу піч локомотива. Багато мистецьких творів Михайла Гаврилка було знищено.

І ще одна цікава особистість - Юліян Буцманюк (1885-1967), також мистець, який був значно заангажований в Першій Світовій війні та в українських визвольних змаганнях. Він жив у час тривожних років війни та зворушливих стремлень визвольних змагань, як і його сучасники, з яких декотрі з них трагічно згинули в ранньому віці у результаті брутальної війни та політичних утисків і жорстоких випробувань. Буцманюкові пощастило пережити ці важкі і небезпечні часи і дожити до довголіття. Усе своє життя (з від молодих літ у роки війни і післявоєнний час у Галичині, в таких містах як Жовква, Львів, а згодом в Канаді в місті Едмонтоні) він безупинно професійно працював як мистець, постійно брав участь у різних аспектах українського громадського життя. Юліян Буцманюк глибоко прив'язаний до української культурної спадщини і був відданий зберіганню та поширенню знань про неї. Він зробив неабиякий вклад у галузі історичної документації, мистецької творчості, а особливо, у церковне мистецтво.

У архівах нашого Музею і Бібліотеки знаходяться копії деяких мистецьких творів Буцманюка, котрі він творив як Січовий Стрелець під час війни. Ці праці зображають воєнні дії, заклики до зброї, героїчні подвиги в боях, та трагічні моменти воєнних подій. Його твори друкувалися у тодішніх часописах та журналах. Згодом їх було видано у формі листівок. Саме цих листівок маємо значну кількість у нашій колекції. Завданням Буцманюка, як Січового Стрільця було фотографувати воєнні дії, які він та інші стрільці, такі як Микола Угрин Безгрішний, сумлінно виконували. У ті роки, негативи зберігалися на скляних плитках. У нашому архіві зберігається кілька тисяч скляних плит, з яких певне число світлив Буцманюк. На кожній плиті позначена дата коли відзняте, місцевість та ім'я фотографа, яких в той час називали "світливцями"

Юліян Буцманюк народився на Радехівщині Львівської області. Коли осиротів в ранньому віці, ним опікувалася старша сестра і швагер. Вони післали його до школи у Львові де він здобув середню освіту. Виявляючи мистецькі здібності, записався до фахової школи, в якій викладали архітектуру, рисунки, малярство, різьбу тощо. Через те, що мусів сам

заробляти на свій прожиток, учителі часто брали його як помічника для виконання декоративних настінних малюнків у різних міських будинках. Це дало Юліянові особливу нагоду вивчити мистецтво настінного малювання. Виявляючи неабиякий талант, у скорім часі він виконував мистецькі роботи самостійно на замовлення. Йому також пощастило працювати з Модестом Сосенком - видатним галицьким мистцем, якого глибоко шанував Митрополит Шептицький, з яким розмалював церкви та каплиці у різних місцевостях. Завдяки Сосенкові та фінансовій допомозі Митрополита Шептицького, Буцманюк поступив на студію до Краківської Академії Мистецтв. На закінчення студій за найкращі успіхи Буцманюк одержав високу стипендію на дальші студії в Німеччині. Але розпочалася війна і Юліян зразу зголосився до Січового Стрільства. Окрім воєнних обов'язків, команда УССусів доручилася йому додаткові завдання - малювати, фотографувати і писати про воєнні події. Він брав участь у битвах, був кілька разів поранений, з 1920 по 1923 рік був інтернований. Після звільнення поселився в Чехословаччині, продовжував студії в Празькій Академії Наук, виконував багато портретів. У 1927 році повернувся до Львова. Навчав мистецтву рисунків у народних школах. З 1932 по 1937 і у 1939 році розмалював Василіянську церкву Христа Чоловіколюбця в Жовкві. Настінні розписи, декоративні мотиви цієї церкви вважаються шедевром церковного малярства, як один із найкращих прикладів мистецького поєднання візантійського, неовізантійського та модерного стилів. Під кінець Другої Світової Війни емігрує до Західної Європи, а згодом, на запрошення Владимира Ніла Северина, переїжджає в Канаду у Едмонтон. Тут з 1951 по 1956 рік з допомогою сина і дружини він виконав монументальну роботу - розмалював українську католицьку катедрю Св. Йосафата в Едмонтоні.

Твори Юліяна Буцманюка, які він до війни залишив у Львові для переховування в Національному Музеї були знищені Совецькою владою. Один із його друзів, поет, письменник і січовий побратим, так написав про Юліяна: "Над життя любив свою Батьківщину... а в церковне малярство вкладав свою душу, щоб тим звелчати славу українського народу й історію нашої рідної церкви".

Любов Волинець